

**SECTION 5. LABOR LAW
AND SOCIAL WELFARE LAW**

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-526-6-13>

**SOCIAL PROTECTION OF PRISONERS OF WAR
AND THEIR FAMILY MEMBERS:
ANALYSIS OF LEGISLATIVE APPROACHES**

**СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ
ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ПІДХОДІВ**

Buchko D. V.

*higher education applicant at the first
(bachelor) level
Chernihiv Polytechnic National
University
Chernihiv, Ukraine*

Бучко Д. В.

*здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
Національний університет
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна*

Chichkan M. V.

*Candidate of Juridical Sciences,
Docent,
Associate Professor at the Department
of Public and Private Law
Chernihiv Polytechnic National
University
Chernihiv, Ukraine*

Чічкань М. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та
приватного права
Національний університет
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна*

В умовах триваючої російсько-української війни проблема соціального захисту військовополонених набуває особливого значення. Гуманітарне право та міжнародні договори, зокрема Женевські конвенції, встановлюють загальні стандарти щодо поводження з військовополоненими, їх права та забезпечення гідного утримання. Водночас національне законодавство України зобов'язує державу вживати конкретних заходів щодо захисту прав і гарантій військовослужбовців, які потрапили в полон.

Основою формування та реалізації державної політики щодо соціального захисту військовополонених та членів їх сімей є

Конституція України, у ч. 5 ст. 17 якої встановлено, що: «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей» [1].

Розглядаючи соціальний захист військовополонених та членів їх сімей, необхідно зазначити, що це питання регулюється декількома законами, зокрема Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі – Закон № 2011-ХІІ) та Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» (далі – Закон № 2010-ІХ). У першому використовується формулювання «військовослужбовці захоплені у полон», натомість другий закон застосовує термін «особи, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України», який охоплює як військових так і цивільних осіб. Хоч назва зазначених категорій осіб відрізняється, але враховуючи, що об'єктом дослідження є соціальний захист військовослужбовців, які потрапили у полон (перебували у неволі внаслідок збройної агресії) та членів їх сімей, вважаємо за потрібне використовувати в цій роботі термін «військовополонені» задля однаковості розуміння суб'єктів правовідносин, що розглядаються у контексті різних законів.

Закон № 2011-ХІІ встановлює певні гарантії військовополоненим, що стосуються грошового забезпечення, відпусток, грошової допомоги при звільненні. Зазначені види соціального захисту військовополонених встановлені виходячи із проходженням ними служби в збройних формуваннях, розвідувальних та правоохоронних органах, утворених відповідно до законів України.

1. Грошове забезпечення. За військовополоненими зберігаються всі види грошового забезпечення та за наказом командира військової частини щомісячно виплачуються сім'ям таких осіб. У разі добровільної здачі в полон, самовільного залишення військової частини чи дезертирства збереження та виплата грошового забезпечення військовослужбовця не здійснюються.

2. Відпустки. Військовополоненим після звільнення за їх бажанням надається додаткова відпустка із збереженням грошового забезпечення тривалістю 90 календарних днів без поділу на частини (крім військовослужбовців, які висловили бажання звільнитися з військової служби після звільнення з полону). Відкликання з такої відпустки можлива виключно за згодою особи, якій вона надається.

3. Грошова допомога при звільненні. Військовослужбовцям, *крім військовослужбовців строкової військової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу*, які звільняються з військової служби виплачується одноразова грошова допомога у розмірі 50 відсотків **місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби.**

Військовослужбовцям військової служби за призовом осіб *офіцерського складу* одноразова грошова допомога в розмірі 50 відсотків **місячного грошового забезпечення** виплачується у разі звільнення з військової служби.

Виходячи із цих положень, можна зазначити, що особи, які проходять всі види військової служби, крім строкової, мають право на отримання одноразової грошової допомоги. Військовослужбовці строкової військової служби при звільненні такого права на одноразову грошову допомогу не мають [2].

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону № 2010-IX його сфера поширюється на громадян України, яких було позбавлено особистої свободи державою-агресором, її органами, підрозділами, формуваннями, іншими утвореннями у зв'язку із захистом державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і недоторканності України внаслідок збройної агресії проти України, зокрема тих, які належать до складу сил безпеки і сил оборони України. Порівняно із Законом № 2011-ХІІ, ним встановлено соціальний захист виходячи виключно із факту перебування особи у неволі (полоні) внаслідок збройної агресії. Крім того, Закон № 2010-IX встановлює більший перелік видів соціального захисту, які може отримати військовополонений та його члени сім'ї.

Враховуючи викладене необхідно поділити зазначені види соціального забезпечення на такі, що можуть бути отримані **1) виключно військовополоненим, 2) членами сім'ї військовополоненого або ж 3) військовополоненим та/або членами його сім'ї.**

Розглядаючи соціальне забезпечення, яке надається виключно військовополоненим, необхідно зазначити, що воно може бути отримано лише після звільнення такої особи, і включає у себе:

- одноразову державну грошову допомогу,
- медичну та реабілітаційну, у тому числі психологічну, допомогу, санаторно-курортне лікування,
- правовий захист,
- забезпечення житлом для тимчасового проживання,

- забезпечення реалізації трудових прав, прав у сфері зайнятості,
- відновлювальні заходи, заходи з адаптації, підтримки (супроводу),

- оформлення та видачу паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон особам,
- відстрочення платежів за зобов'язаннями.

Члени сім'ї військовополоненого мають право на одноразову державну грошову допомогу в разі загибелі (смерті) такої особи.

До соціального забезпечення, що може бути отримано військовополоненим та/або членами його сім'ї:

- щорічна державна грошова допомога,
- забезпечення права на освіту (лише щодо самих осіб та/або їх дітей) [3].

Надання вищезазначених видів соціального забезпечення здійснюється на підставі прийнятого відповідним органом рішення про встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії та внесення таких відомостей до однойменного Єдиного реєстру. Таким органом, що повноважений на встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, яка утворюється при центральному органі виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій України (Міністерство національної єдності України) [4].

Отже, соціальний захист військовополонених є багатогранним завданням, що реалізується через комплексні заходи держави. Аналіз законодавства свідчить про існування двох базових законів, якими здійснюється регулювання цього питання: Закон № 2011-ХІІ – орієнтований на осіб, які проходять військову службу, та Закон № 2010-ІХ – зосереджений на факті позбавлення свободи незалежно від службового статусу. Законодавство забезпечує широкий спектр гарантій: від грошового забезпечення та відпусток для військовополонених до соціального забезпечення, правової, медичної та психологічної допомоги для таких осіб та членів їхніх сімей. Водночас існує необхідність у подальшій гармонізації термінології та удосконаленні процедур реалізації цих прав, щоб уникнути правових колізій і забезпечити всебічний захист осіб, які зазнали обмеження прав через збройну агресію.

Література:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.12.2024).
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ : станом на 25 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 07.12.2024).
3. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей : Закон України від 26.01.2022 № 2010-ІХ : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text> (дата звернення: 07.12.2024).
4. Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення сім'ям військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або безвісно відсутніх : Постанова Каб. Міністрів України від 30.11.2016 № 884 : станом на 2 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2016-п#Text> (дата звернення: 07.12.2024).